

מנחם בגין והאלטרנטיבה הליברלית / משה פוקסמן שעל

בדברי הימים הפוליטיים של מדינת ישראל מהווה ה-17 במאי 1977 קו פרשת מים. בתאריך זה הפכה מפלגת הליכוד לראשונה בתולדותיה למפלגה הגדולה ביותר בכנסת ישראל ומנהיגה, מנחם בגין, הפך לבעל הסיכויים הגדולים ביותר לעמוד בראש ממשלת ישראל. שמונה מערכות בחירות הנחילו אכזבה למנחם בגין אך בערב זה הוא זכה לראשונה לטעום את פרי הניצחון. מנחם בגין מפקד המחותר והמייסד של תנועת החרות, פנה לתושבי ישראל וקבע; "הערב חל מפנה בתולדות העם היהודי והתנועה הציונית". יונתן שפירא בספרו על תנועת החרות "לשלטון בחרתנו" כותב על השפעתו של בגין בקרב מפלגתו כי "ההנהגה לא הסתייעה במבנה ביורוקרטי המאייש על-ידי קבוצות עסקנים המגייסות תמיכה בהנהגת המפלגה ומשתתפות בניסוח מדיניות המפלגה. במקום זאת עמד בראש חרות מנהיג ששלט שלטון יחיד בהיותו סמל של מיתוסים עמם הזדהו החברים והבוחרים. אני מכנה מפלגה כזו מפלגת מנהיג." שפירא ממשיך וקובע כי המאפיין של מפלגה כזו הוא ש"בראש המפלגה עומד המנהיג המסמל את האינטרס הלאומי העליון ומשום כך הוא גם מקור הסמכות הרעיונית והארגונית במפלגה".¹

בגין היווה במשך כמעט שלושים שנה אלטרנטיבה מדינית ופוליטית לשלטון מפא"י אך אין להתעלם או להקל ראש גם באלטרנטיבה הכלכלית-חברתית אשר הציב למשטר זה. אלטרנטיבה זו התאפיינה בגוון ליברלי אינדבידואליסטי ובחזון כולל להתנהלות חיי היום יום, אשר במרכזו נמצאים היוזמה החופשית וחרות הקניין. מאפיין נוסף למורשתו החברתית כלכלית היה עוינות גדולה לקומוניזם ולסוציאליזם, עוינות אשר נבעה לא רק ממעמדו התנועתי והפוליטי אלא גם מנסיון חיים מר, במפגשיו עם השלטון הקומוניסטי.

המהפך עליו הכריז חיים יבין במשדר הבחירות בשעות הערב עם סגירת הקלפיות ברחבי הארץ לא היה מהפך פוליטי בלבד אלא גם מהפך כלכלי אשר סימל את סופה של הכלכלה הריכוזית מבית מפא"י. חתן פרס נובל לכלכלה, האדם אשר מזוהה יותר מכל עם השוק החופשי, מילטון פרידמן כתב לאחר הבחירות במגאזין "ניוזוויק" כי הבחירות בישראל הוכיחו שהמסורת היהודית בת 2000 השנה של הסתמכות עצמית ושיתוף פעולה וולונטרי, של התחמקות מהשליטה הממשלתית, של השימוש בגינוס היהודי לצורך ניצול כל הזדמנות אשר חמקה מבין אצבעות הברוקרטיה הממשלתית והפיכתן ליתרון, ניצחה בקרב על

דעת הקהל, את המסורת בת 100 שנה של אמונה בממשל פטרנאליסטי סוציאליסטי ודחיית השוק החופשי והקפיטליזם.²

רבות נכתב על מנחם בגין כמפקד האצ"ל אשר נלחם למען שחרור ישראל מעול השעבוד הבריטי, כראש הממשלה של מדינת ישראל, כאדם אשר הביא את השלום עם מצרים ויצא למלחמת לבנון אך ישנו פאן נוסף במשנתו אשר נראה כי נעלם מעין החוקרים והוא ההיבט הכלכלי-חברתי במורשתו ובפועלו.

קורות חיים

מנחם בגין נולד בשנת 1913 בעיירה בריסק, אשר השליטה עליה התחלפה מספר פעמים בתקופת חייו. חיילים רוסים, פולנים וגרמנים כבשו ונסוגו מהעיירה בהתפרצויות אלימות אשר התרחשו במהלך ילדותו, בעוד הם משאירים מאחוריהם חורבן והרס. פגישתו הראשונה של בגין עם השלטון הקומוניסטי נערכה במהלך שנות העשרים של המאה הקודמת, עת הצבא האדום פלש לפולין אשר זה לא מכבר קיבלה את עצמאותה, והוא מתאר אותה כ"נוראה מאד". פגישה זו היתה עם קומיסרית קומוניסטית, יהודיה במוצאה, אשר התגוררה בביתם ובכל ערב סיפרה בהרחבה בדבר פסקי דין המוות שהוציאה כנגד אויבי המהפכה. בגין מספר כיצד נחרטה בזכרונו שאלתה של אמו את הקומיסרית בנוגע לנידונים היהודים שהוצאו למוות "האם אין רחמים והיכן לבך היהודי? הקומיסרית צחקה"³. בנערותו מצטרף לתנועת בית"ר, אשר היתה שונה מתנועות נוער אחרות בכל הנוגע ליחסה לסוציאליזם, חניכי בית"ר חונכו לראות בסוציאליזם גורם המפריע להשגת המטרות הלאומיות והדואג רק לאינטרסים מעמדיים⁴. חיש מהר עולה בגין בסולם הדרגות בתנועה ובשנת 1939, מספר חודשים בטרם פורצת מלחמת העולם השנייה, מתמנה למפקד בית"ר בפולין, מדינה אשר היתה כר הפעולה החשוב ביותר של התנועה ובה נמצאו מחצית מכלל חברי תנועת בית"ר העולמית⁵. עם פרוץ המלחמה נמלט בגין, יחד עם חברים אחרים של הנהגת בית"ר, לליטא ושם נעצר על ידי המשטרה החשאית הסובייטית בגין פעילותו הציונית ונשלח למחנה עבודה סובייטי בו סבל מתנאי רעב וקור אותם תאר בספרו *לילות לבנים*. התנסות זו וודאי שלא סיעה ליחסו כלפי ברה"מ והקומוניזם, בישיבת מרכז חרות אומר בגין לחבריו "לא הייתי צריך להיות ברוסיה כדי להיות נגד הקומוניזם אלא שהייתי שם אישרה שדרכי נגדם היתה נכונה"⁶. לאחר מותו של ז'בוטינסקי בשנת 1940 ועם שחרורו של בגין מהכלא הסובייטי והגעתו ארצה הוא מתמנה בשנת 1943 למפקד האצ"ל ולאחר קום המדינה מקים יחד עם רבים מחבריו לארגון את תנועת החרות. מרגע זה הופך בגין למנהיג מחנה

הימין בישראל אותו הוא מנהיג במשך עשרים ותשע שנים, במדבר האופוזיציוני ממפלגה קטנה לאופוזיציה ראשית ולבסוף לראשות הממשלה. לאורך כל תקופה זו בגין מציב כמטרה עליונה את החלפת כלכלת הברוקרטיה והפיקוח הממשלתי בכלכלת שוק תחרותית ופתוחה.

הבסיס הפרדיגמטי

מנחם בגין אומנם הושפע רבות ממורו זאב ז'בוטינסקי, מייסד התנועה הרביזיוניסטית, אולם הוא גם הניח מסד אידאולוגי מפורט ועצמאי משלו. ביסוד הבסיס הפרדיגמטי של בגין נמצאת ראייתו את עצמו כליברל במובן האירופאי, ואת תנועתו חרות כינה תנועה לאומית ליברלית. אל מול החיבור שעשו תנועות השמאל בין לאומיות לסוציאליזם, חיבור אשר בא לידי ביטוי בהטמעת יסודות סוציאליסטים קולקטיביסטיים בניהול המשק ובמדיניות ריכוזית ותכנון חברתי של השלטון למען הכלל, מכנה בגין את תנועתו ואת הגותו, לאומית ליברלית. תפיסת עולמו הליברלית של בגין באה לידי ביטוי כבר באחת מישיבות הכנסת הראשונות אשר דנה בצורך בחוקה למדינת ישראל. בימים ההם, השנים הראשונות שלאחר מלחמת העולם השנייה, נטתה הדעה הרווחת בעולם המערבי לכיוון ריכוזיות כלכלית והגברת המעורבות הממשלתית במשק. בישראל עצמה לנוכח המצב הכלכלי והביטחוני הרעוע שלטו בכיפה, אף ביתר שאת, הדעות כי על הממשלה להכפיף תחת מרותה את כל משאבי המשק והחברה. בגין, גם בתקופה קשה זו, אינו מוכן לעמוד מנגד אל מול רעיונות אלו וקובע בישיבה זו כי "פעם בתקופה שפרחה המחשבה הליברלית, נחצבה אימרה על סמכויות המדינה שיש להגבילה לתפקיד של שומר לילה. התקופה היא חלפה ולבו של כל איש חופשי מתפלל לכך שלא ניאליץ לומר כי היא חלפה לבלי שוב"⁷. בגין רואה את הדגם בו המדינה אינה מתערבת כלל בחיים החברתיים כדבר שיש לשאוף אליו גם אם בתקופה זו אין מיישמים זאת. בגין מציג את האמת הפנימית שלו אשר מקדמת בברכה ההפרדה בין תחום פעילותו של הפרט לבין הכח השלטוני, גם כאשר הוא יודע כי דעה זו אינה פופולרית כלל וכלל.

בישיבה נוספת של הכנסת מספר שנים אח"כ מכריז בגין מעל בימת הכנסת כי: "אנחנו איננו מקבלים את הדעה לפיה מדינה נותנת זכויות ומדינה זכאית ליטול זכויות. **אנחנו מאמינים שישנן זכויות לאדם הקודמות לצורת החיים האנושית ששמה מדינה...** ייתכן שההגדרה הפשוטה והקולעת ביותר של אותן זכויות, הקודמות להקמת המדינה היא זו של ג'פרסון: חיים, חרות ובקשת אושר... ידע כל איש בישראל שיש לו זכויות לחיים, לחופש, לעבודה ולבקשת אושר אשר לא ניתנו בהסד אלא הן שלו, תמיד שלו"⁸.

התבטאות זו מצביעה על כך שבגין מייחס משקל רב לעליונות הפרט וזכויותיו על הכה השלטוני. הוא קובע שזכויות אלו התקיימו לפני המדינה ובכך הוא מסכים עם אלו הסבורים כי במצב שלפני הקמת הכה השלטוני התקיימה חברה ראשונית, בה היו זכויות לפרט אשר אותם הוא מגדיר בעקבות ג'פרסון (Jefferson) והצהרת העצמאות האמריקנית כזכות לחיים חרות, ואושר. בועידה החמישית של מפלגת החרות תיאר בגין את הקו המנחה אותו בפעילות בכנסת וקובע כי בעוד שמפלגות השמאל מובילות לקבלת חוקים בכנסת ישראל אשר מרחיבים את זכויות המדינה ומגבילים את הזכויות האזרחיות, הרי שתנועת החרות תומכת בחוקים אשר יגדילו וירחיבו את זכויות האזרח ויצמצמו את תפקיד המדינה.⁹

דברים אלו תואמים את משנתו של ג'ון לוק (Locke) אשר כמוהו רואה בגין את מצב הטבע, בטרם היווצרות המדינה, כמצב חיובי בו לא היתה הפקרות או אנרכיה אלא התקיים סדר מסויים בין הפרטים בו נשמרו זכויות מסוימות שהגנו עליהם. הכה השלטוני, המדינה, לא הוקם במטרה להבטיח זכויות לפרטים אשר היו חסרים אותם אלא הפרטים נכנסים לסדר המדיני כאשר הם כבר בעלי זכויות טבעיות. תפקידה של המדינה, לאור זאת, אינו להחליף את הזכויות הללו אלא להגן עליהם ולשמר מבנה חברתי אשר קדם למבנה הפוליטי-מדינית¹⁰. דעה זו מאפיינת את הליברליזם בעת החדשה הקובע כי זכויותיו של הפרט צמודות אליו ללא קשר למעמדו, יכולתו ונסיבות חייו. גישה זו מגבילה ומצמצמת את סמכות המדינה ומעמידה את הפרט כקודם לה. ברוח זו פועל בגין בכנסת בפעילותו למען חוקה, כנגד חוקים כמו חוקי הצנזורה, האזנות הסתר ועוד, גם כאשר הדבר היה לצנינים בעיני בוחריו כמו מאבקו חסר הפשרות כנגד הממשל הצבאי שהוטל על ערביי ישראל עד שנת 1966.

מאפיין נוסף אשר דומה מאד להגותו של לוק הוא המקור לזכויות הפרט וחירותו, בגין אינו מסתמך רק על ההנחה כי כל יחיד הוא רציונאלי, נאור וריבוני ולכן הוא היחידי הרשאי לנהל את ענייניו. בגין, כפי שעשה זאת לוק לפניו, מסביר את עצמאות הפרט ומרכזיותו תוך הסתמכות על התנ"ך וקובע בדיון בנושא חוק זכויות האדם בישיבת הכנסת: "אנחנו קדמנו לכולם באלפי שנים בהנחת היסוד לכל זכות אנושית, לאמור ויברא אלוהים את האדם בצלמו. כל אדם ללא הבדל גזע, מוצא, לאום ודת"¹¹. מקור הסמכות הוא מעבר לעולם הפיזי, מקור הסמכות אשר לזכויות הפרט היא באל. האמונה באל אשר האדם נוצר בצלמו מהווה חיזוק לצידוק בדבר מעמדו העצמאי של הפרט ביחס לכה השלטוני, ההתייחסות לתנ"ך כטקסט אשר תואם את השקפתו הליברלית מאפיינת את בגין במקרים רבים.

האמונה בחירותו של הפרט וזכויותיו, הביאו את בגין לראות במבנה הריכוזי מבית מפא"י בה המדינה וההסתדרות קובעים למעשה את מחירי המוצרים, השרותים ושכר העבודה ומונעת כל יוזמה חופשית או תחרות, כאחת הסכנות הגדולות הטמונות לפתחה של המדינה הצעירה. מבחינת היעילות הכלכלית מוכיח בגין בנאומיו כי הריכוזיות הכלכלית, כאשר המדינה וההסתדרות שולטים במרבית המפעלים במשק מביאה להידרדות כלכלית וחוסר יעילות. בנאום בפני הועדה השלישית של תנועת החרות משקיע בגין חלק ניכר מהנאום להשוואה בין היוזמה הפרטית לשיטה הריכוזית הסוציאליסטית, כאשר הוא מראה כיצד באזור הגלבוש ובית שאן אשר ברובו מורכב ממשקים קיבוציים הניבו הקרקעות רק 1.1 יחידות יבול לכל יחידות שטח. באזור השרון, לעומת זאת, אשר ברובו מורכב ממשקים פרטיים הגיעו ל 1.7 יחידות יבול לכל יחידת שטח. בסוף ההשוואה מסכם בגין באוזני שומעיו כי: "המסקנה היא שלא רק ביצור התעשייתי אלא גם ביצור החקלאי, היוזמה הפרטית היא השיטה המשקית הזולה ביותר והמועילה ביותר"¹².

אולם מעבר לשיקולים בדבר היעדר היעילות הכלכלית בניהול הממשלה את המשק ואת המדיניות הכלכלית רואה בגין בשיטה זו כסכנה לחירות האדם. בעלות הממשלה וההסתדרות על מרבית מפעלי המשק אותה הוא מכנה "השליט המפרנס" הינה בעיני בגין חמורה באותה מידה כעבדות שהיתה נהוגה בדרום ארצות הברית.

בגין קובע כי התנאי המוקדם לקיום החרות, הוא הפרדה בין המפרנס לבין השליט. בגין כה מחשיב תנאי זה שהוא מכנה אותו "השאלה המכרעת בחיים המדיניים-חברתיים של תקופתנו שאלת השיבה לעבדות"¹³. חלקים נרחבים ממשנתו החברתית של בגין מוקדשים לנושא זה והוא קובע כי ללא חופש בענייני כלכלה לא יתקומו החופש האישי והמדיני. בנאומו בוועדה השישית של תנועתו קובע בגין כי הפרדה בין השליט למפרנס "אינה הפקרת פרנסתו של האדם החופשי אלא הבטחת חירותו של האדם המתפרנס"¹⁴.

בגין מדגיש את התופעה של שילוב המפרנס והשליט כסוג של עבדות: בנאומו של בגין בעצרת בחירות ברמת גן אומר בגין כי הצבעת הבוחרים בישראל תלויה בפרנסתם ומצהיר "לכל אזרח במדינה עבודה, תהיה השקפתו אשר תהיה. אם נוצרת תלות, אם ההצבעה נעשית לפונקציה של פת הלחם, אז יש עבדות והאומה משועבדת"¹⁵.

בגין מעלה את השאלה העקרונית, כיצד יהיה מסוגל הפרט לפקפק בתבונת, חוכמת וצדקת השליט אם יחשוש מנישול כלכלי ואף הרעבה? וההפך כיצד יילחם האדם להטבת תנאי קיומו אצל המפרנס הקיבוצי אם הוא חושש פן יטילו המפרנס אל הכלא? בגין מסכם וקובע כי המצב כיום יוצר את התופעה של "המחזיק בשלטון קובע לחמך וההפך הנותן לחמך קובע דעתך"¹⁶.

בגין מבין כי ההפרדה בין מטרות כלכליות לפוליטיות היא בבחינת ערכות הכרחית לחופש הפרט וכי ביטול התחרות משמעה החלפת כוח המוגבל תמיד בכוח שאין מפלט ממנו. בכך הוא מאמץ את ההנחה כי הכח הכלכלי שהוא בידי אנשים פרטים הוא לעולם לא יהיה כוח יחיד או שלם ולעולם אינו בחזקת שלטון על כל חייו של האדם. אבל כשהוא מרוכז ככלי שלטוני מדיני הוא יוצר מידה של תלות שאינה נבדלת כמעט מעבדות¹⁷.

בגין אשר הנהיג תנועה אותה הגדיר לאומית ליברלית המתמודדת כנגד התנועות הסוציאליסטיות על הנהגת העם מחוייב להתמודד עם החזון הסוציאליסטי שהציבו. תנועות אלו שזרו את הרעיון הלאומי עם חזון של גאולה סוציאליסטית, חזון של חברה אוטופית שוויונית, של גאולה חברתית ואנושית בה אין מעמדות ואין מחסור, חברה מושלמת שלא ניתן עוד לשפרה, חברה אשר תחזיק מעמד כמו שהיא עד קץ הדורות. בגין מכנה חזון זה "חזון שווה חזון מסוכן" וקובע קטגורית כי אין חברה נצחית וקפואה, אין חברה ללא מעמדות והוא מסביר כי חברה צודקת מסוג זה "לכאורה מעלה את האדם לאגרא רמה אך למעשה היא מטילה אותו עמוק לבירתא עמיקתה"¹⁸. ביטוי זה מצביע על הבנתו כי "החברה הצודקת ביותר" היא האוייבת של החברה הצודקת כלומר שאף אדם אינו יכול לטעון כי סוג חברה מסויים הוא הצודק ביותר על פני אחרים. זה תמיד מייטיב עם אחד אבל פוגע באחר, תמיד תהיה הטייה לטובת מערכת אחת של אמונות ודעות על חשבון רעותה.

בגין אף יוצא נגד החזון הסוציאליסטי של חברה שוויונית, ללא מעמדות ופערי רכוש, ומתייחס לשוויון הנכפה מלמעלה ע"י הממשלה כדבר בלתי טבעי מבחינת ההתנהלות החברתית. בגין מראה כיצד לאורך כל ההיסטוריה למרות השינויים החברתיים תמיד שרר אי שוויון חברתי אשר נבע, בין היתר, מנתונים הפיזיים כגון כשרון שכלי או פיזי וברקע החברתי השונה אשר מוביל להגדלת המרץ, המאמץ האישי ושאיפות שנטמעו בפרט עצמו. בגין קובע כי אי אפשר לבטל את החלוקה למעמדות "כפי שאי אפשר לחסל את ההבדלים הטבעיים, הגופניים ואת החשובים שבהם: ההבדלים הנפשיים בין אדם לחברו"¹⁹.

בגין מסביר כי בתקופה הפיאודלית היה היסוד לחלוקה של המעמדות, הולדתו של היחיד. ביום הולדתו נקבע מי לאצילות ועושר ומי לבשר ודם ועוני. בתקופת המהפכה הצרפתית והתעשייתית היסוד החדש לחלוקה למעמדות היה הרכוש. המהפכה הקומוניסטית אשר במחיר קורבנות דמים עצומים ביטלה את הרכוש כיסוד לחלוקה, אף היא נכשלה בהבטחתה לבטל את המעמדות, כאשר היסוד לחלוקה למעמדות הפך להיות התפקיד במדינה. על פי התפקיד אשר היחיד ממלא במדינה נקבעו הכנסותיו הממשיות לא רק גובה המשכורת אלא בעיקר מידת יכולתו להיהנות ממצרכים כגון דוור, מזון ובגד²⁰.

יתר על כן בגין כותב כי אי השוויון לא רק שהוא דבר טבעי הנובע מההבדלים השונים, הפיזיים והנפשיים, אלא שיש בו תועלת. בגין כותב על ההבדלים החברתיים כי לעיתים "אין בהם שום טרגדיה יש והם מוצדקים ומקדמים את האדם"²¹. כיצד הם מקדמים את האדם? הוא מסביר בנאומיו כי ההבדלים מעוררים קנאה ותחרות ולכן כל אדם משתדל הרבה יותר "למענו ולמען בניו כך נתקדם כולנו יחד"²². במצב הטבעי של השוק החופשי, אליבא דבגין, יש תמריץ למאמץ בצורת תגמול כספי או אחר אשר לא קיים בחברה שוויונית בה מקבלים אותו תגמול ללא קשר למידת המאמץ או הכישורים. תגמול זה מעודד את הפרט להתקדם ולהשתפר דבר אשר מוביל גם להתקדמות החברה כולה.

בגין מזהיר כי נסיונות תנועות השמאל ליצור חברה שוויונית יובילו לפגיעה בחרות "מי שהולך לאורו המתעה של חזון שווא הוא החזון של צורת חברה אל מעמדית יצמיח אף בתחנות הביניים פחד עבדים במקום שלוות החרות, ירבע דמע, יזרע דיכוי"²³. על מנת להוכיח את טיעונו שוב חוזר בגין לספר הספרים ופונה לחזון הנביאים. נביאי ישראל, מצטט בגין, קבעו כי באחרית הימים לא ישא גוי אל גוי חרב, אך אפילו אז יהיו גויים רבים, אמנם באחרית הימים תעלם השנאה הטורפת "וגר זאב עם כבש" אך עדיין לא יעלמו ההבדלים בין מין למין. בגין מפרש את הנמשל וקובע כי ההבדלים בין איש לחברו לא יעלמו עם העלמות של השנאה ביניהם וגם באחרית הימים, גם מעבר לאופק, לא יבוטלו ההבדלים²⁴.

בכל הנוגע למהפכה סוציאליסטית הרי שבגין מעדיף רפורמה בשלבים על פני שינוי מבני רדיקאלי, שינוי אשר במידה והוא נעשה בקנה מידה גדול יפגע באופן בלתי נמנע בזכויותיהם הטבעיות של הפרטים. שינוי חברתי, במידה ונדרש, יש לבצע כהתקדמות איטית מתחנת ביניים אחת לאחרת כאשר החזון אליו יש לשאוף הוא ביטול המחסור והפחד. בגין קובע כי לא ניתן להגיע לצדק חברתי מוחלט היות וכפי שיש אין סוף במתמיקה ובטבע כך גם יש אין סוף חברתי. הוא נוטה לשינוי זהיר והדרגתי הנגזר מפעולות גומלין

ספונטניות של בני אדם חופשיים ואוטונומיים ולא לשינוי בהשראת אידאולוגיה המאיימת על החירות, היעילות והיציבות החברתית.

בגין אף יוצא נגד הדטרמיניזם המטריאליסטי מבית מדרשו של מארקס ונגד תמצית הפילוסופיה המטריאליסטית שלו "הקיום קובע את ההכרה". הנסיון ההיסטורי מסביר בגין הראה לנו כמה רבה האמת בהיפוכה של אמרה זו, שהיא אולי תמצית הפילוסופיה האידיאליסטית "ההכרה קובעת את הקיום". שכן "לא קיומו של עמנו הפכו אותו לנושא האמונה באל אחד שאין לו גוף ולא דמות גוף להיפך ההכרה, האמונה המונוטואיסטית, היא שקבעה במידה מכרעת את קיומו של עמנו, בין אם ישב בארצו או גלה ממנו. לא קיומם של הביולויים, ברובם ילדי עשירים קבע את הכרתם להיפך הכרתם היא שהניעתם לקבוע קיומם לא בבית אבותיהם הנוחים כי אם בארץ עזובה על אדמת ביצות וקדחת. היתה זו הכרתו הפנימית של לפייט אשר דחפה אותו מקיומו כאריסטוקרט צרפתי ללוחם לצד המהפכה בצרפת ולצד לוחמי השחרור ב- 13 המושבות"²⁵.

בגין אינו יכול להסתפק רק בביקורת על תנועות השמאל ואינו עומד מנגד, אדיש לתחלואי החברה, לכן מייד לאחר שתקף את החזון הסוציאליסטי הוא מודה כי צורת החברה כפי שהיא קיימת בתקופתנו אכן טעונה תקון וכי "אנו שואפים לבצע את התקון הלכה למעשה ובאופן מתמיד"²⁶.

כאשר מתאר בגין את התיקון החברתי, הוא תופס אותו כאי השלמה עם קיום המון גדול של יחידים שחיהם אינם מתוקנים אם מבחינת חרותיהם הנפשיות, המדיניות או הכלכליות וזאת כפי שפרט קודם לכן²⁷. בגין מתייחס לחברה כצבר של יחידים אותם יש לבדוק האם חלקם מחוסרי חירויות נפשיות, מדיניות או כלכליות ואינו מחזיק בחזון של חברה צודקת מסוימת, בה הכל חיים באורח מסויים אידיאלי שאותו יש לקדם. התיקון אצל בגין הוא ברמת האינדוידואל בלבד ולא ברמת החברה. בתיקון החברה אין הוא רואה אלא תיקון חייהם של הרבה יחידים ולא מעבר לכך. ראייה זו של בגין את המטרות החברתיות מביאה אותו לצאת חוצץ כנגד ההנחה הרווחת מבית מפא"י כי ניתן לגייס בכל עת את אזרחי המדינה ורכושם למטרות ציבוריות שונות, אותם קבע הכח המרכזי, גם במחיר פגיעה בחירות הפרט.

ביטויים אלו מצביעים על כך שהליברליזם של בגין ניתן להגדיר אותו, יותר מאשר ליברליזם מתודולוגי, אלא כליברליזם ערכי. החברה המתוקנת מבוססת על הפרט, רווחתו ויכולתו לבחור. בגין דואג הרבה יותר לאושרו ולרווחתו של הפרט מאשר לשיפורה של החברה בכללותה ולמעשה שיפור חייו של הפרט

הוא תנאי מוקדם לתיקון החברה. בגין רואה את טובת היחיד לא רק כיחידת הניתוח הבסיסית אלא כייעד הנורמטיבי של הארגון הפוליטי.

גם כאשר בגין עוסק בדרכים לשיפור חברתי ועוסק בדרכים להוביל להתקרבות של הקצוות החברתיים הוא ממהר להדגיש כי המדובר "בהתקרבות בכוון מלמטה למעלה המביאה לעליה ולהתקדמות ולא מלמעלה למטה המביאה בהכרח לנסיגה"²⁸. כלומר גם מטרה נעלה ככל האפשר כגון קירוב הקצוות, מתבטלת אל מול זכויות הקניין של הפרט, אשר אסור לפגוע ברכושו קרי להוריד אותו מטה תוך פגיעה ברכוש או בממון אותו צבר. יהיו היעדים החברתיים בהם הממשלה מבקשת לטפל אסור לה להכנס לתחום הפרט ולקצץ בזכויותיהם של בני אדם על רכושם דבר המפר את הזכויות הטבעיות של האזרחים. זכות הקניין יוצרת מחסום טבעי שמעבר לו אסור לאחרים, בייחוד לכח השלטוני לחרוג. בגין יוצא חוצץ נגד כל כוונה של המדינה לנסות ולווסת את התפלגות ההון בחברה אותו הוא רואה התערבות מסוכנת.

האלטרנטיבה שבגין מציע על מנת לצמצם פערים חברתיים חריפים טמונה בחינוך ובהכשרה. בדיון בכנסת ישראל, בנושא הדיספרופורציה וחוסר הייצוג של יהודים יוצאי ספרד במוסדות המדינה, דוחה בגין כל רעיון של הענקת קצבאות, מענקי סעד או שימוש באפליה מתקנת. בגין קובע כי "הדרך העיקרית לביטול אותה דיספרופורציה היא מתן השכלה"²⁹, כתחליף למתן קצבאות ותשלומים המעודדים טפילות ואת המשך המצוקה יש להכשיר את אלו הסובלים ממצוקה להתמודד עם השוק החופשי ולחזור ולהנות מיתרונותיו וזאת באמצעות החינוך. למעשה הוא מציע לתת להם כאמרה הרווחת במקומותינו "חכות ולא דגים".

הבסיס הפונדמנטלי – "המדינה הסומכת"

בגין לא מסתפק בביקורת על הרכוזיות והעדר חופש הפרט, הוא גם מציג אלטרנטיבה כלכלית לגבי ההתנהלות החברתית הראוייה במדינת ישראל. במאמר אותו כתב בשם "שינויים בעולם" משרטט בגין את מאפייני המדינה האידיאלית אותה הוא מכנה "המדינה הסומכת"³⁰.

מקור הכינוי "המדינה הסומכת" נובע על פי בגין מכך שהמדינה ראשית לכל סומכת על, נותנת אמון ובוטחת באזרחיה לנהל את חייהם הכלכליים והחברתיים כפי שיראו לנכון ללא התערבות, קרי שוק חופשי. מאידך בגין מסייג זאת וקובע כי כאשר האזרחים מגיעים לשעת צרה ורק בשעת צרה המדינה תפרוש רשת הגנה חברתית, אמנם מינימלית, אבל קיימת עליה יוכלו להיסמך, כמו שנאמר בספר ישעיהו,

"ועל אלהי ישראל נסמכו"³¹. רשת הגנה מינימלית זו מורכבת מחמשת המ"מים אותם קבע ז'בוטינסקי (מעון, מזון, מרפא, מלבוש, מורה) ואותם יש לספק לפרטים אלו. בגין מסייג זאת וקובע כי הם ינתנו רק לפרטים אשר עובדים או אשר אינם אשמים בביטולם מהעבודה (כמו אנשים בעלי מוגבלויות פיזיות ונפשיות) ולא לכל אזרח וזאת בניגוד לעמדת ז'בוטינסקי שקבע שיש לספק אותם לכל אדם באשר הוא אדם³².

בגין מפרט כי מדינה זו סומכת על אזרחיה על יוזמתם, על תבונתם, על יושרם ועל כושר היצירה שלהם אך היא אינה מפקירה את אזרחיה היא סומכת אותם בשעת צרה. בגין כותב כי ב"מדינה הסומכת" מובטחת לכל האזרחים חרות אמת, צדק מושלם לא הושג בה. אך חוסל בה אי הצדק המוחלט.

ניתן לראות כי הדגם האידיאלי של התנהלות חברתית כלכלית, אליבא דבגין, הוא דגם של מדינה שנותן עדיפות מבחינה חברתית לליברליזם האינדבידואלי בכך שהמדינה ככלל סומכת על אזרחיה ולא מתערבת בחייהם הכלכליים. בגין מעדיף התנהלות חברתית כלכלית המתקיימת באופן טבעי ומוסתת על ידי מנגנוני השוק ללא כל התערבות חיצונית. המדינה סומכת על אזרחיה כי יסתדרו בשוק החופשי בכוחות עצמם ורק בשעת צרה היא פורשת רשת ביטחון חברתית הנוגעת לקיום מינימלי. בגין דוחה כל הטלת פיקוח מצד הקהילה על העוצמה הכלכלית אשר צוברים הפרטים. החיים הכלכליים נתפסים כדבר אוטונומי שאין לגזור עליו ביקורת מוסרית או פוליטית. הכח הפוליטי המייצג את הקהילה נתפש כהתערבות חיצונית ומלאכותית בלית ברירה על מערכת יחסים והתנהלות חברתית טבעית וחובבית מיסודה.

הבסיס האופרטיבי לשינוי

לאחר שהצביע על הבעייתיות בשיטה הנהוגה בארץ ("השליט כמפרנס") והתווה בקווים כלליים את ההתנהלות החברתית הרצוייה ("המדינה הסומכת"). בגין ממשיך ומפרט גם את התהליך האופרטיבי של השינוי, קרי את מכלול הכלים, האמצעים והשיטות המכוונים לצורך התנהלות משקית ראויה, תהליך אשר בבסיסו כתנאי הכרחי עומדת זרימת ההון.

זרימת הון - בגין קובע כי על מנת להגיע למשק מודרני מתקדם, הנושא את עצמו, חייבים לאפשר זרימת הון בצורת השקעות אשר יגיעו מיהדות התפוצות ובעיקר יהדות ארה"ב. אל מול השיטה הקיימת בה המדינה משקיעה מכספי התקציב בהקמת מפעלים הנמצאים לאחר מכן בבעלותה, קובע בגין כי יש לאפשר ליזמים פרטיים להשקיע מהונם בהקמת מפעלים פרטיים. בדיונים בכנסת ישראל בנוגע למצב

הכלכלי, עם הקמת המדינה, קובע בגין כי יש לפעול להזרמת הון פרטי לישראל "אם לא יהיה זרם מההון הפרטי, לא יהיה בנין ושום דיבורים לא יועילו לנו"³³. מאז קום המדינה חוזר על כך בגין בכל הזדמנות בה הוא עוסק במצב הכלכלי בישראל, בועידה התשיעית של תנועת החרות, כאשר הוא מכוון לכספם של יהודי ארה"ב, קובע בגין כי "היוזמה היהודית בנתה את ניו יורק, שיקגו, לוס אנג'לס והיא תבנה את א"י". בגין ממשיך וקובע כי "תנו אפשרות ליוזמה היהודית הברוכה להקים מפעלים, למצוא מקורות ומקומות עבודה, לבנות את הארץ הזאת להשקיע בה מאונם ומהונם". ואז "תיבנה ארץ ישראל ונתגאה בה והיא תהיה ארץ מתקדמת עם רמת חיים הוגנת לכל תושביה ואזרחיה"³⁴. בגין מסיר את כתר החלוציות בבניין המדינה מראשם של הפועלים ושל ההסתדרות כגוף המייצג אותם ומעביר את הכתר לבעלי ההון הפרטיים אשר להם מועבר התפקיד של פיתוח המשק הישראלי הצעיר. בנוסף, קביעה זו משמשת כבסיס לגיטימציה לצאת כנגד השיטה הכלכלית של מפא"י אשר מציבה אילוצים ומגבלות כלכליים ואדמינסטרטיביים המצרים את בנייתו ואת צמיחתו של ההון הפרטי.

בנאום שנשא בגין מספר ימים לאחר הרכבתו את ממשלתו הראשונה, בטקס חלוקת פרסי התעשייה, ב-29 ביוני 1977 ממהר להכריז ראש הממשלה החדש על השינוי בתפיסת העולם של הממשלה החדשה "הנני מודיע כי ממשלה זו אינה רואה בתעשיינים נצלנים כי אם בוני הארץ"³⁵ בכך קובע בגין כי מי שפוגע באינטרס של היוזמה והקניין הפרטי פוגע באינטרס הלאומי.

על מנת לאפשר את זרימת ההון מציג בגין מכלול תנאים כלכליים וחברתיים שבכוחם לאפשר צמיחת ושיגשוג היוזמה וההון הפרטיים במדינת ישראל:

ביטול הפיקוח הממשלתי על המטבע הקשה ואז ישראל עשויה להיות "שוייץ היהודית" בנק בינלאומי לכסף היהודי מרחבי תבל, "בדרך זו אנו עשויים להביא מאות מליוני דולרים"³⁶. צעד נוסף שבגין מבקש לצורך הבראת המשק הנוגע להסרת הפיקוח על המטבע הוא "לקרוא לכל בני העם היהודי לבוא ולהשקיע בישראל תוך כדי ההבטחה כי לא יושמו מכשולים, לא יופקע רכוש ולא תדרש שותפות ציבורית"³⁷. בגין יוצא נגד המעורבות של הממשלה בקביעת שער החליפין של הלירה מול הדולר ושליטתה המוחלטת בכל ענייני מטבע החוץ, כאשר על האזרחים הישראלים חלות מגבלות ברכישת מטבע חוץ. בגין מבין כי שליטתה של הממשלה בקביעת שער החליפין מנעה מהמטבע הישראלי להיות בר המרה בבנקים ברחבי תבל דבר המונע השתלבות בכלכלה הבינ"ל ומקשה על זרימת ההון.

ביטול המונופולים נתפס על ידי בגין לעיתים קרובות כאמצעי להזרמת ההון אשר המונופולים מונעים ממנו להגיע. בנאום בעצרת בחירות בירושלים בגין קובע כי "יש מונופולים בישראל כפי שאתם יודעים מונופולים אוכלי כל... והם חולשים על פת הלחם ועל כל היבוא ועל כל היצוא וכל כל תכניות היבוא ואינם נותנים לפתח ולבנות. גורלנו תלוי בזה, זרם של מליארדים לארץ ישראל דרוש לנו מזרמים קטנים מרבבות יהודים הרוצים לבוא. והמונופולים הללו סוגרים את הדרך, מחסלים את האפשרות. זו היא שאלת השאלות של משקנו ועתידנו עוני או שפע כלכלי"³⁸.

ההתקפה על המונופולים חוזרת בנאומים רבים של בגין, בנאום בחירות אותו הוא נושא במערכת הבחירות לכנסת הראשונה הוא קובע כי "הפתרון הוא בגיוס מכסימלי של השקעות פרודוקטיביות, גיוס זה אפשרי הוא ביחוד מאת יהודי ארה"ב, אולם כנגדו מתייצב המונופולין אשר לפי חוקי הברזל של הכלכלה. שואף לריכוז הון מכסימלי ולהחרבתו של כל גורם העוסק או מוכן לעסוק באותם שטחי היצירה. משום כך נלחם לסילוק המונופולים מחיינו הכלכליים. ונלחם למען חוק שימנע הקמת מונופולים בעתיד. כי רק סילוק המונופוליזציה יפתח את הדרך לפיתוח המשק"³⁹.

פירוק המונופולים בשביל בגין אינו רק כלי פוליטי לנגח את יריביו הפוליטיים בגין גם יוצא נגד הקרטלים הפרטיים. בועידה החמישית של תנועת החרות בגין קובע כי יש להעביר חוק נגד קרטלים, לא רק ההסתדרותיים אלא גם הפרטיים, והנימוק הוא ש"היוזמה הפרטית אין כמוה כמכשיר לפיתוחו של המשק

וזאת בתנאי שהיא חופשית בלי קרטלים ציבוריים או פרטיים בלי קונצרנים ובלי טרסטים"⁴⁰. ניתן לראות כי יעילות השוק החופשי באמצעות הבטחת יכולת זהה של הכל להתקשר בחופשיות בחוזה זה עם זה, להעביר רכוש ולמכור כח עבודה הינה אחד מעקרונות היסוד בהם מאמין בגין.

הפחתת מסים בגין רואה את המסים כדבר שלילי הפוגע ברצון לעבוד, בזכות הקניין של הפרט על רכושו ובתפוקת המפעלים. בועידה הרביעית של תנועת החרות מסביר בגין כי כל העלאת מס פירושה "אכילת תמצית המשקיות העברית ונטילת כל טעם מעצם הנסיון להגביר את הייצור אם על ידי בעלי המפעלים ואם על ידי העובדים, דלדול המשק וחורבן הכלכלה...מכבש המסים חונק בקרב כל שכבות האומה, פועלים, עובדים רוחניים סוחרים בעלי מלאכה, בעלי תעשייה אנשי עיר וחקלאים- כל רצון עבודה, כל התעניינות בשיפורה, כל חדות המעשה"⁴¹.

בגין מעוניין כי בידי האזרח ישאר חלק גדול יותר מפרי עמלו אשר יעודדו לפריון גובר, יוזמה וחסכון בעוד חלק קטן יותר יגיע לידי הממשלה דבר אשר אף יאלצה להקטין את היקף פעולתה.

קיצוץ בבירוקרטיה ההנחה של בגין היא כי מגזר ציבורי קטן מהווה תנאי לצמיחה מהירה של המגזר העסקי וכי דווקא צמיחה זו ולא מעורבות של הממשלה בצמצום פערים כלכליים וחברתיים, היא שתביא להקטנת הפערים. בקיצוץ בבירוקרטיה מכוון בגין לא רק בקיצוץ מספר המוגזם של הפקידים במנגנונים שונים שאינם יעילים אלא גם לשינוי מבני במשק. בגין קובע כי המשק הישראלי סובל מבעיית כפילות ומביא כדוגמא את תחום החקלאות בו פועלת מחלקת ההתיישבות של הסוכנות, המרכז החקלאי של ההסתדרות ומשרד החקלאות כך גם בתחומים אחרים. "יש לחסל את הכפילות המוסדות המטפלים באותו בעיה. ואם יחסכו בכך מליונים יופנו הללו להורדת מסים שהם מהגבוהים ביותר בעולם ולא לעוד שירותים"⁴². בגין מבין כי אם אין מסים ואין מנגנון נרחב של בירוקרטיה ממשלתית אזי אין כסף להוצאות הממשלה ואין משאבים להתערבות של המדינה בחברה ובכלכלה כך שזה משרת גם את המטרה הנוספת שהיא צמצום והגבלת הכח השלטוני.

הפרטת מפעלי ההסתדרות והממשלה בועידה החמישית של תנועת החרות, בגין קובע שיש צורך בחוק שיפריד בין איגוד מקצועי לבין בעלות על מפעלים עסקיים. מפעלי יסוד מיוחדים כמו חברת מקורות יועברו למדינה בעוד היתר יעברו תהליך של הפרטה אשר בסופו יהפכו לחברות פרטיות⁴³. בועידה

השישית עוסק בגין בהפרדה בין האיגוד המייצג אינטרס עובדים לאיגוד שהוא הבעלים של מפעלים כלכליים דבר אותו הוא קובע כי דרוש למשק מבחינת היעילות הכלכלית⁴⁴.

ההפרדה שבגין תומך בה אינה מסתכמת רק בין ההסתדרות למפעלים כלכליים אלא לא פחות חשוב ואפילו יותר, הפרדה בין השליט למפעלים אלו. בוועידה השישית קובע בגין כי גם אם מפרידים בין ההסתדרות למפעלים הכלכליים אסור להעביר אותם לידי המדינה היות ואם המנגנון הממלכתי יפרנס רבבות משפחות תהא קיימת תלות בין ההשקפה לבין המפרנס והוא לא יהיה בין חורין. לכן בגין מציע להפריד בין השליט למפרנס ובין האיגוד המקצועי לבין בעלות על מפעלים⁴⁵.

בבסיסו של יסוד זה נמצאת אמונתו של בגין כי שליטת המדינה וההסתדרות במפעלי המשק איננה שווה לשליטת העם באמצעות נבחריו על ניהול הכלכלה, כפי שקבעו יריביו משמאל. בגין קובע כי מדובר בשליטת קבוצה מצומצמת של בעלי עניין. במאמר ארוך ומנומק בעתון חרות תחת הכותרת "ואתא מי?" עורך בגין את הבחנה זו וכותב כי המפעלים כביכול שייכים לפועלים אך מדובר בתרמית גדולה שכן המפעלים הללו שייכים בפועל למדינה והפועלים נשארו רק שכירים. המדינה היא למעשה הקבוצה השלטת אשר שלטת גם על המפעלים וגם קובעת את שכרו ועל ידו את רמת או "נמוכת" חייו של העובד "הפועלים בישראל צרכים לשאוף שירבו מפעלים בבעלות אנשים ולא בבעלות ההסתדרות או בעלות ציבורית שמשמעותה בעלות של קבוצה קטנה השלטת במוסדות אלו"⁴⁶.

העדיפות שבגין נותן לקניין הפרטי על פני המפעלים הממלכתיים וההסתדרותיים נובעת מהשקפת העולם הליברלית שלו שבה חרות הפרט היא במרכז כאשר זכות הקניין הפרטי היא אחת הביטויים החשובים ביותר של זכות זו. בעלות הממשלה וההסתדרות על מרבית המפעלים במשק נוגדת עקרון זה ומונעת קיום של שוק עבודה ושוק יזמות חופשיים.

קיצוץ הגרעון התקציבי בישיבת הכנסת שדנה במלחמה ביוקר המחייה תוקף בגין את הגרעון הקיים בתקציב ואומר "היכן נקבל את הכיסוי של 150 עד 200 מליון לירות איפה הכיסוי? על כך אין לנו תשובה. זו אינה פשיטת רגל כי אם קאטסטרופה"⁴⁷.

מיגור הגרעון התקציבי היה אחד הדגלים שנשא בגין, על מנת לאזן את הגרעון התקציבי הוא קובע שיש להקפיד כי הוצאות הממשלה לא יעלו על הכנסותיה. בנוסף להיבט הכלכלי של יצירת חוב לאומי הרי שצעד זה מחייב את הממשלה לצמצם בהוצאותיה ובכך לצמצם את התערבותה בשוק הכלכלי.

בנוסף לרפורמות המבניות במשק הרי שבגין קובע כי יש לערוך רפורמות גם ביחסי העבודה. באחד מנאומיו הראשונים לאחר ניצחונו בבחירות ואל מול יו"ר ההסתדרות קובע בגין כי "התקופה שבה נוצל העובד במקומות שונים בעולם חלפה ללא שוב"⁴⁸. התבטאות זו של בגין מצביעה על ראייתו את מצב העובדים כמשופר, מצב אשר אינו דורש תיקונים או שיפורים. בנאומיו בגין מכיר בכך שהממשלה בראשות מפלגות השמאל ובעידוד הסתדרות העובדים, על כוחה הרב, קבעו את השכר במגזרי המשק השונים לאו דווקא על פי חישובי היעילות הכלכלית ושיקולי עלות-תועלת. השכר במשק נקבע לעיתים קרובות בהשפעת עקרונות אידיאולוגיים ערכיים הנובעים מהשקפתם הסוציאליסטית וזאת גם במחיר חוסר אפקטיביות כלכלית, באמצעות שורה של סובסידיות ותמריצים. מצב זה מונע תחרות, מרתיע משקיעים פרטים מלהזרים את הונם למשק ונוגד את מהותו של השוק החופשי, לכן קובע בגין כי יש לשנות זאת וראשית לכל על ידי הקפאת שכר.

הקפאת שכר לעובדים בישיבה סגורה של מרכז תנועת החרות קובע בגין כי על התנועה לפעול לביטול תוספת היוקר האוטומטית, בגין מעוניין לבטל את הצמדת המשכורות של העובדים למדד המחירים וזאת מכיוון שהדבר מגדיל את ההוצאות של המעביד ופוגע ברווחיו. תחת זאת מציע בגין לקבוע כי רק הגברת התפוקה והייצור תאפשר העלאה, דבר הנתון לשיקול המעביד⁴⁹. בגין בעמדה זו גם תוקף את אחדות הפועלים הנכפית על ידי ההסתדרות המעוניינת בכך שכל העובדים יקבלו תוספת שכר קבועה ללא קשר למצב הייצור והתפוקה במקום העבודה הנתון.

בנאומו בועידה השביעית של תנועתו דן בגין, מעל הדוכן, בבקשת ההסתדרות מהממשלה להעניק לעובדים בנוסף לתוספת יוקר גם העלאת שכר כללית. בגין מזהיר כי תוספת שכר כללית פירושה אחת ויחיד והיא הדפסת שטרות חדשים. בגין קובע כי: "שטר כסף חדש מרשרש צריך ליצור פחד בלב, כל העניין הוא שהכסף יהיה ישן משומש. אם הוא חדש הפעמונים מצלצלים כמו בברזיל ולא ינפליציה אין קץ"⁵⁰.

בגין מעלה נימוק נוסף לאי העלאת השכר והוא עליית האינפלציה, בנוסף לפגיעה ברווחיות היצור הרי שבמשק, כמו זה הישראלי, בו רבים מהעובדים שייכים למפעלים ממשלתיים והסתדרותיים, העלאת משכורות פירושה אחת הוצאת כספים הציבור על ידי הממשלה והעברתו לציבור העובדים המאורגן. בגין מבין כי ההון הפרטי יגיע למקום בו התשואה עליו תהיה הגבוה ביותר ולכן, על מנת לעודד משקיעים,

ישנה חשיבות רבה לשמור על רמת שכר נמוכה במטרה לאפשר את מתח הרווחים של משקיעי ההון אשר ישקיעו במשק.

מניעת שביתות - בנוסף להקפאת שכר ישנו אלמנט נוסף אשר בגין מעוניין בישומו בתחום יחסי העבודה והוא מניעת שביתות, באמצעות ישום העיקרון הריבזיוניסטי הותיק של בוררות. בועידת חרות השנים עשרה מבקש בגין כי כל גורמי המשק יתכנסו ויסכימו להמנע, לתקופת מבחן של שנה או שנתיים, משביתות והשבטות ולמסור לבוררות לבוררות ממלכתית שיפוטית את הסכסוכים המשקיים. בית המשפט ימנה ועדת בוררים וכל אשר תחליט הועדה, כל הצדדים יהיו מחוייבים לתוצאה. בנאום זה מכנה בגין את השביתות כ"הפקרות במשק הלאומי" המביאות ל"בזבוז נורא של ההון הלאומי" וקובע כי בהעדרן "נגדיל את פריון העבודה, את הייצור ואת היצוא, נתחיל לחיות על עמלנו, נרויח את עמלנו בעבודתנו"⁵¹. בגין רואה את השביתות במשק כדבר הפוגע ביעילות הכלכלית ולכן מנסה לקבוע מנגנון שימנע אותן וזאת כפיתוי נוסף למשקיעים להשקיע מהונם בארץ. בצעד זה מבקש בגין לנטרל את אחד מאמצעי הלחץ החזקים ביותר אשר נמצאים ברשות העבודה המאורגנת והוא נשק ההשבתה.

למעשה כל הצעדים הללו של הקטנת המיסים, הפרטת המפעלים הממשלתיים, קיצוץ הבירוקרטיה והמנגנון הממשלתי, הקטנת הגרעון המסחרי, הימנעות מהעלאות שכר ומניעת שביתות מצביעים על מעבר למשק שבו שולטת ככל האפשר היוזמה החופשית ולא התכנון הממשלתי ולכלכלת שוק חופשי המתנהלת במינימום התערבות מצד הכח שלטוני. צעדים אלו, עליהם הכריז בגין השכם וערב, לא היו צעדים אהודים בעיני הציבור ובקרב קבוצות גדולות במפלגתו שלו כגון: סיעת תכלת לבן בהסתדרות והסתדרות העובדים הלאומית. למרות האמור לעיל בגין נשאר נאמן לעקרונות ליברלים אלו גם במחיר של הסכנה בהרתעת מצביעים אפשריים מלהצביע עבור מפלגתו. בגין סירב למתן את רעיונותיו אלו והמשיך להטיף להם גם לפני וגם לאחר מערכות הבחירות למרות שידע כי מאזיניו ותומכיו ברובם לא היו בעלי מקצועות חופשיים והכנסות גבוהות, אלא עובדים במפעלי ההסתדרות והממשלה.

המהפך השלטוני

במשך עשרים ותשע שנים עת היה מנחם בגין באופוזיציה הציג בפני הציבור אלטרנטיבה ברורה "שתי השקפות ניצבות היום בישראל- סוציאליזם וליברליזם. הסוציאליזם שלהם פירושו נישול המעמד הבינוני והחרבתו, שעבוד הפועל ועוניו. הליברליזם בו אנחנו מאמינים פירושו: חרות לאדם ודאגה לאדם במילים אחרות חרות וצדק המשולבים יחדיו"⁵².

בתאריך ה-17 במאי 1977 נפל דבר בישראל, אזרחי ישראל העניקו לראשונה בתולדות המדינה את הבכורה למפלגתו של מנחם בגין אשר הפך לראש הממשלה. ההתחלה נראתה מבטיחה, כחמישה חודשים לאחר הבחירות כינס בגין ושר האוצר שלו שמחה ארליך מסיבת עיתונאים בה הודיעו על צעד מרכזי, אשר סברו כי יתיר את המשק מכבלי השליטה הממשלתית. ביטול הפיקוח על המטבע נבחר כנקודת הפתיחה לליברליזציה, מתן האפשרות לכל אזרחי ישראל לקנות, למכור ולהחזיק דולרים כאוות נפשו. בגין האמין כי ליברליזציה במטבע החוץ תוביל לליברליזציה מהירה בתחומים אחרים של החיים הכלכליים ותיצור דינמיקה של מהפכים רצופים. צעד זה נתפס אצל בגין כתמצית החרות האזרחית ואין פלא כי כינה צעד זה כ"הצטרפות ישראל לקהילת העמים החופשיים"⁵³ התבטאות המצביעה על תפיסת צעד זה לא כשינוי כלכלי אלא כצעד המכוון לשינוי משטרי.

אמונתו של בגין כי אכן הליברליזציה תשחרר את המשק מהכבלים הסוציאליסטים נכזבה, המשק הישראלי המנופוליסטי-בירוקרטי אשר נשלט על ידי מנגנוני שליטה ובקרה מפלגתיים לא הגיב בהתאם לחזונו של בגין. אינפלציה של מאות אחוזים, פחותים תכופים ואובדן האמון במטבע הישראלי הביאו את המשק הישראלי לעברי פי פחת. הרצון האידיאולוגי לערוך פריצת דרך כלכלית ללא שורת רפורמות ארוכה וממושכת במשק הישראלי, אשר עליהם המליץ לממשלה חתן פרס נובל לכלכלה מילטון פרידמן, גבה את מחירו⁵⁴. כשלון זה הרפה את ידי הממשלה גם החילופים התכופים של שרי האוצר בממשלות בגין: שמחה ארליך, יגאל הורביץ ויורם ארידור לא סייעו ליצירת תוכנית כלכלית מקפת לשינוי מן המסד. אומנם נעשו צעדים נוספים, היו הורדות מיסים בעיקר על מכוניות ומוצרי צריכה ונעשו צעדים לעידוד התחרות והיוזמה החופשית אך הם היו מצומצמים ומעטים⁵⁵.

למשנתו של בגין ולאלטרנטיבה שהציג מעל דפי העיתונים, מעל דוכני הנואמים בעצרות ברחבי הארץ ומעל בימת הכנסת יש מקום של כבוד וחשיבות רבה בתמורות החברתיות כלכליות שעברו על מדינת ישראל מאז שלטון מפא"י ועד ימינו אנו. המהפך של שנת 1977 לא היה רק מהפך מדיני אלא שימש גם

כמהפך חברתי כלכלי שאין לזלזל בו. קו פרשת המים אשר הביאה להשתרשות מורשתו הליברלית כלכלית של בגין לא רק בתנועתו אלא בהכרת הציבור כולו. הרכבת הליברלית אשר יצאה מן התחנה בשנת 1977, מונעת על ידי היוזמה הפרטית והשוק החופשי בדרכה להפוך את ישראל לכלכלה תחרותית וחופשית המשולבת בשוק הגלובאלי לא היתה ניתנת לעצירה. מפלגת העבודה יורשתה של מפא"י ההיסטורית אפילו היא, משלב זה ואילך, הבינה כי הסוציאליזם כאלטרנטיבה כלכלית שבק חיים ושרי האוצר מטעמה אימצו את תפיסת העולם של השוק הליברלי⁵⁶. מהפך זה לא התרחש מעצמו או לפתע, היה זה שיאו של תהליך ארוך שנים, רב מכשולים אשר לעיתים נראה כבלתי אפשרי. לאורך כל תקופה זו היה זה מנחם בגין אשר נשא את נס הדגל של האלטרנטיבה הליברלית בישראל בהתמדה ובגאון ועל כן יש להעניק לו את ההכרה הראויה.

משה פוקסמן שעל הוא סגן ראש מרכז מורשת מנחם בגין ודוקטורנט להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת ת"א. מאמר זה ראה אור בכתב העת "האומה" כרך 173.

הערות

-
- ¹ יונתן שפירא, לשלטון בחרתנו, הוצאת עם עובד, תל אביב 1989. עמ' 9.
  - ² Milton, Friedman, "Israel Other War", *Newsweek*, August 22, 1977. p' 57.
  - ³ מנחם בגין, "ארבעה סדרים", עיתון חרות, ה-11 באפריל 1960. עמ' 2.
  - ⁴ אסתר שטיין-אשכנזי, בית"ר בארץ ישראל 1925-1947, הוצאת הספריה הציונית, ירושלים 1997. עמ' 3.
  - ⁵ שם, עמ' 9.
  - ⁶ מנחם בגין, פרוטוקול ישיבת מרכז החרות מתאריך ה-17 בינואר 1957, ארכיון מכון ז'בוטינסקי.
  - ⁷ מנחם בגין, דברי הכנסת, דיון מתאריך ה-7 בפברואר 1950.
  - ⁸ מנחם בגין, דברי הכנסת, דיון מתאריך ה-16 בדצמבר 1959.
  - ⁹ מנחם בגין, דרכה של ממשלה לאומית ליברלית, נאומו המלא של יו"ר תנועת החרות בפתיחת ועידתה הארצית החמישית, הוצאת אגף ההסברה של תנועת החרות, תל אביב 1959. עמ' 20.
  - ¹⁰ John, Locke, *Treatise of Civil Government*, D.Appleton Century Company, New York 1937. p'7.

- 11 מנחם בגין, *דברי הכנסת*, דיון מתאריך ה-31 באוגוסט 1966.
- 12 מנחם בגין, *מצור, מיצר ומוצא*, דברי פתיחה בוועידה השלישית של תנועת החרות, הוצאת מחלקת ההסברה של תנועת החרות, תל אביב 1954. עמ' 9.
- 13 מנחם בגין, *השקפת חיים השקפה לאומית*, הוצאת נציבות בית"ר בא"י, תל אביב 1951. עמ' 12.
- 14 מנחם בגין, "המצב במדינה" נאומו של יו"ר התנועה בישיבת הפתיחה של הוועידה הארצית השישית של תנועת החרות, *עיתון חרות*, ה-6 באפריל 1961. עמ' 5.
- 15 מנחם בגין, "דברים בעצרת בחירות ברמת גן", *עיתון חרות*, ה-1 במאי 1959. עמ' 1.
- 16 מנחם בגין, *השקפת חיים השקפה לאומית*, הוצאת נציבות בית"ר בא"י, תל אביב 1951. עמ' 15.
- 17 Friedrich, Hayek, *The Road of Serfdom*, Routledge, London 1944. p'78
- 18 מנחם בגין, *השקפת חיים השקפה לאומית*, הוצאת נציבות בית"ר בא"י, תל אביב 1951. עמ' 17.
- 19 שם, עמ' 18.
- 20 שם, עמ' 20.
- 21 מנחם בגין, "שינויים בעולם", *עיתון חרות*, ה-17 בינואר 1958. עמ' 2.
- 22 מנחם בגין, "דברי פתיחה בוועידה הראשונה לסיעת תכלת לבן בהסתדרות", *עיתון חרות*, ה-30 במרץ 1964. עמ' 3.
- 23 מנחם בגין, *השקפת חיים השקפה לאומית*, הוצאת נציבות בית"ר בא"י, תל אביב 1951. עמ' 18.
- 24 שם, עמ' 17.
- 25 שם, עמ' 30.
- 26 שם, עמ' 16.
- 27 שם, עמ' 21.
- 28 שם, שם.
- 29 מנחם בגין, *דברי הכנסת*, דיון מתאריך ה-8 בדצמבר 1964.
- 30 מנחם בגין, "שינויים בעולם", *עיתון חרות*, ה-17 בינואר 1958. עמ' 2.
- 31 שם, שם.
- 32 רפאלה בילסקי, *כל יחיד הוא מלך*, הוצאת דביר, תל אביב 1988. עמ' 107.
- 33 מנחם בגין, *דברי הכנסת*, תאריך ה-3 במאי 1949.
- 34 מנחם בגין, דברי פתיחה בוועידה התשיעית של תנועת החרות מה-26 במאי 68, ארכיון ז'בוטינסקי, עמ' 15.
- 35 יוסף שדמי, "בגין: אסור שתיווצר אבטלה בארץ", *עיתון מעריב*, ה-30 ביוני 1977. עמ' 7.
- 36 מנחם בגין, *מצור, מיצר ומוצא*, דברי פתיחה בוועידה השלישית של תנועת החרות הוצאת מחלקת ההסברה של תנועת החרות, תל אביב 1954, עמ' 8.
- 37 מנחם בגין, *דרכה של ממשלה לאומית ליברלית*, נאומו המלא של יו"ר תנועת החרות בפתיחת ועידתה הארצית החמישית, הוצאת אגף ההסברה של תנועת החרות, ת"א 1959. עמ' 15.
- 38 מנחם בגין, "נאום בחירות בירושלים", *עיתון חרות*, ה-7 בינואר 1949. עמ' 1.
- 39 מנחם בגין, "נאום בחירות לכנסת הראשונה" *עיתון חרות*, ה-26 בינואר 1949. עמ' 1.
- 40 מנחם בגין, *דרכה של ממשלה לאומית ליברלית*, נאומו המלא של יו"ר תנועת החרות בפתיחת ועידתה הארצית החמישית, הוצאת אגף ההסברה של תנועת החרות, תל אביב 1959. עמ' 14.
- 41 מנחם בגין, *עם חלופי ממשלה מה נעשה*, נאומו המלא של יו"ר תנועת החרות בפתיחת ועידתה הארצית הרביעית, הוצאת אגף ההסברה של תנועת החרות, תל אביב 1956. עמ' 9.
- 42 מנחם בגין, *מצור, מיצר ומוצא*, דברי פתיחה בוועידה השלישית של תנועת החרות הוצאת מחלקת ההסברה של תנועת החרות, תל אביב 1954. עמ' 9.
- 43 מנחם בגין, *דרכה של ממשלה לאומית ליברלית*, נאומו המלא של יו"ר תנועת החרות בפתיחת ועידתה הארצית החמישית, הוצאת אגף ההסברה של תנועת החרות, תל אביב 1959. עמ' 14.
- 44 מנחם בגין, "המצב במדינה", *עיתון חרות*, ה-6 באפריל 1961. עמ' 5.
- 45 שם, שם.
- 46 מנחם בגין, "ואתא מי?", *עיתון חרות*, ה-19 ביולי 1957, עמ' 2.
- 47 מנחם בגין, *דברי הכנסת*, דיון מתאריך ה-3 במאי 1949.
- 48 יוסף שדמי, "בגין: אסור שתיווצר אבטלה בארץ", *עיתון מעריב*, ה-30 ביוני 1977. עמ' 7.
- 49 מנחם בגין, בישיבה סגורה של מרכז תנועת החרות מתאריך ה-20 בינואר 1956, ארכיון מכון ז'בוטינסקי.
- 50 מנחם בגין, "נאום הסיום בוועידה הארצית השביעית של תנועת החרות", *עיתון חרות*, ה-1 בפברואר 1963. עמ' 6.
- 51 מנחם בגין, נאום בוועידת חרות השתים עשר, מתאריך ה-12 בינואר 1975. ארכיון מכון ז'בוטינסקי, עמ' 18.
- 52 מנחם בגין, *דרכה של ממשלה לאומית ליברלית*, נאומו המלא של יו"ר תנועת החרות בפתיחת ועידתה הארצית החמישית, הוצאת אגף ההסברה של תנועת החרות, תל אביב 1959. עמ' 16.
- 53 סבר פלוצקר, "כך פורק הסוציאליזם הישראלי", *ידיעות אחרונות*, המוסף לחג, 16 במאי 2002. עמ' 19.
- 54 שם, שם.
- 55 שם, שם.
- 56 שם, שם.

